MENSAPEN IN ZUID-AMERIKA?

DOOR

C. H. DE GOEJE

Meermalen zijn berichten opgedoken omtrent zeer grote apen in het Noordwesten van Zuid-Amerika, en thans bestaat er zelfs een, vrij zeker authentieke, foto van een dergelijk schepsel.

Het oudste bericht, dat van CIEZA DE LEON (1532-50) ¹⁾ diep in het oerwoud van het toenmalig Peru, luidt: „Men zegt ook (maar ik heb ze niet gezien), dat er zeer grote apen zijn, die rondtrekken in de bomen”.

Stelliger zijn de mededelingen van GILIJ (18e eeuw), missionaris in het huidige Venezuela, over den *Selvaggio* (Woudmens of Wildeman) ²⁾. Een betrouwbare Spanjaard vertelde hem, hoe een Indiaanse vrouw geroofd werd door een Wildeman, die haar langen tijd bij zich hield in zijn hutje, hoog in een boom en twee zoontjes bij haar verwekte. Het dier liet niet toe dat zij afdaalde, doch voorzag haar overvloedig van kippen, eieren of ander voedsel. Zij zou er levenslang gebleven zijn, als er niet een jager langs was gekomen. De vrouw riep dien jager en verzocht hem op het tijdstip waarop de Wildeman pleegde op jacht te gaan, met gewapende mensen te komen om haar weg te halen. Aldus geschiedde, en toen zij reeds dicht bij huis waren, verscheen plotseling, met de twee zoontjes in zijn armen, de Wildeman, die haar riep, op zijn wijze jammerend. Toen de Spanjaarden hun geweren op hem richtten, verscheurde hij, terwijl de vrouw het zag, de zoontjes, en vluchtte ijlings in het woud.

Later vernam GILIJ hoe een Indiaanse jongen op een tocht met zijn familie door het bos, verdwaald was en eerst tien dagen later, meer dood dan levend, terugkwam in de missie-nederzetting. De missionaris aldaar vernam uit den mond van den jongen, dat de Wildeman hem bij de hand had genomen, op zijn schouders had

¹⁾ The travels of Pedro Cieza de Leon. *Hakluyt Soc. I* no. 33 p. 339.

²⁾ F. S. GILIJ, *Saggio di Storia Americana I*, Roma 1780 pp. 247, 315.

gezet, en gebracht had naar een grot waar hij allerlei eetwaar verborgen hield. Op den tienden dag ging de Wildeman nieuwen leeftocht zoeken, waarvan Diego (zo heette de, ongeveer 10-jarige, jongen) gebruik maakte om naar huis terug te keren. Die missionaris meende dat de Wildeman een soort aap was, die zich met vruchten voedde.

GILIJ zelf heeft den Wildeman nooit gezien, doch vertelt nog dat deze woont in de grote wildernis van de Orinoco, menselijke gestalte heeft, geheel behaard is en zeer wellustig en roofziek. De Tamanaco's noemen hem *atsi*, de Maipure's *vasuri*, welken naam zij ook aan den duivel geven. (In Suriname werd de kwatta-aap (*Ateles*) „Bosduivel” genoemd ¹⁾). In een opzicht verschilt hij lichamelijk van den mens: zijn voeten zijn achterwaarts gekeerd, wat ook Humboldt vermeldt ²⁾.

Eveneens vrij stellige berichten geeft een in 1883 te Bogotá verschenen boek. De aapmens was welbekend bij de Indianen ten Westen van de Orinoco, en een kapitein die er een ontmoet had, vertelde dat het beest op twee voeten stond, met hoofd en armen als een mens van middelmatige gestalte, met dikken kop en over het gehele lichaam behaard ³⁾.

Voorts zijn er de mededelingen van DE CASTELNAU ⁴⁾. Deze geeft een citaat uit het door hem zeer geprezen werk van P. NORONHA. De pater had vernomen dat er dwerg-Indianen waren, nauwelijks meer dan 5 palmen hoog, en Indianen met staarten, ontsproten uit vermenging van Indianen en kwatta-apen (*Ateles*). En hij geeft een beëdigde verklaring van een pater (1768) dat deze zo'n staartmens, afkomstig uit de rio Japura (grensgebied Brazilië-Columbia-Venezuela) gezien heeft. DE CASTELNAU vertelt voorts hoe hij (in 1847) de Amazonerivier afzakkend, nabij Fonteboa een zeer groten kwatta-aap zag, toebehorend aan een Indiaanse vrouw, aan welke hij een aanzienlijk bedrag aanbod in ruil voor den aap. De vrouw weigerde lachend, en een

¹⁾ *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 's-Gravenhage-Leiden 1914-1917, p. 60.

²⁾ Voyage de Humboldt et Bonpland. Première Partie. Relation Historique. Tome II, Paris 1819 pp. 331-2.

³⁾ *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, Tome XXI fasc. 2, Paris 1929 p. 411: JUAN RIVERO, Historia de las Misiones de los Llanos de Casanare y los Rios Orinoco y Meta, Bogotá, 1883, libro I, cap. 5. pag. 15.

⁴⁾ F. DE CASTELNAU, Expédition dans les parties centrales de l'Amérique du Sud. Paris 1851. Tome V p. 105.

Indiaan die in de hut was zeide: „Uw pogingen zijn vruchteloos; het is haar echtgenoot”.

In November 1868 zakte de Engelse geoloog C. BARRINGTON BROWN de Mazaruni-rivier af ¹⁾, en daar, nabij de grens tussen Brits Guyana en Venezuela, hoorde men op een avond, komend uit het woud, een langen luiden droefgeestigen fluittoon, beginnend met een hogen en wegstervend in een lagen toon; twee of drie maal herhaalde zich dit. Sommigen van het reisgezelschap zeiden dat het werd voortgebracht door een grote slang die hoog in een boom woont, anderen meenden dat het kwam van den wilden haarmens of „*Didi*”. „Volgens de Indianen is de *Didi* een korte, gezette en sterke wildeman, wiens lichaam behaard is en die in het woud leeft. Het geloof in het bestaan van dit fabelachtig schepsel is algemeen in geheel Brits, Venezolaans en Braziliaans Guyana. Op de Demerara-rivier, enige jaren later, ontmoette ik een halfbloed houtkapper, die vertelde van een ontmoeting die hij had gehad met twee *Didi*'s, mannetje en wijfje, wier aanval hij met zijn bijl kon afweren, doch hij werd flink gekrabd. Zijn verhaal moet met een groten korrel zout worden opgenomen”.

Vervolgens is er een verhaal uit Brits Guyana, van E. A. HAYNES F.R.G.S., dat gegeven zij, zoals het staat in een weekblad ²⁾.

„Somewhere around 1905 or about then I was in the employ of the Guiana Gold Company as Dredge Master, Surveyor and Deputy of the Company; when I had the occasion to go to Georgetown to pass the local examination for Land Surveyors to give lawful value to any topographical work I might do for the Company on their Concession. On my journey back I went by the way of Wismar-Rockstone Railway thence by launch to Tumatumari where I stayed overnight at Sproston's Hotel. The next day leaving my servant behind to follow on with the porter staking in my luggage I started out alone along the Trail leading to Konawaruk River.

At Tiger Creek I called a halt at a large Placer Gold Mining Camp which was in full operation washing the alluvial gravels in box sluices, and there I had lunch. After lunch I continued my journey to Konawaruk where our Camp was situated. About

¹⁾ C. BARRINGTON BROWN, *Canoe and Camp life in British Guiana*, London 1877.

²⁾ *The Sunday Chronicle*, December 1946, Demerara, Dr. D. C. GEIJSKES te Paramaribo, was zo welwillend mij dit blad toe te zenden.

half way across I started to go over the Divide. The Crown of the hill and a bit of the slope to the North-western side from which I was approaching was rocky and covered with ironstone gravel and rough laterite and had a bit of a sharp rise just as you were about to reach the summit. The Crown of the hill itself was not very wide and also rocky with a large boulder of rock to the south of the Trail about 30 feet off. My boots were rubber-soled and on this stuff my progress was silent. As I topped the Crown I came on two Creatures which brought me to a standstill.

They apparently were travelling to the South-West. On my sudden unheralded approach they also came to a standstill and turned to face me; there we stood a full minute staring at each other. I don't suppose they were wondering what I was as they must have seen many of my specie in their day with everything in their favour to keep aloof. How many Bushmen will tell you that they have been lucky to see one Tiger in 20 years. Anyway I had a good look at the Di-Di before they decided to move off. This they did walking backwards in unison slowly without a sound, keeping their eyes riveted on me, and as they reached the Rock they disappeared behind it in a flash. Being unarmed I accelerated my movements down the opposite slope and so got home a bit earlier than I had hoped.

At the camp I described these creatures to the Patamona Indians working on the Plant, and they told me they were called Di-Di, and only by rare chance in a life-time whilst standing still in the forest hunting that they would see the Di-Di whom they avoided like the plague, as to kill one meant death to the Huntsman and his entire family by the hand of the mate. The Di-Di having the advantage as he was their superior in Bush sense would waylay them one by one until all were wiped out. The creatures I saw were male and female, colour brown, face clean, balance of head and body covered with sparse brownish-red hair which appeared to be $1\frac{1}{2}$ to 2 inches long, flattish slightly receding forehead, flattish wide nostrils, large mouth, large dark eyes, long arms extending toward the knee, large flattish and broad feet which would take a No. 10 size, about 5'4" in height, stood upright with a very slight forward hang dog stoop, fairly thick set body, greater in the shoulder.

Sometime after this event I met Mr. Michael McTurk the old Commissioner of the Interior and he said he had also in his time seen one of these Di-Di in the Mazaruni".

De afbeelding bij het artikel is vermoedelijk door een tekenaar

vervaardigd naar deze beschrijving, en niet een authentieke schets. Zij vertoont een groten en daarachter een iets kleineren aap, beide recht overeind staande.

De Patamona-Indianen spreken een taal die behoort tot de Karibische taalfamilie en in aanverwante talen is *dai-dai* de naam van den Woudgeest, en dit woord is wellicht hier in Engelse spelling als di-di weergegeven. Het achterwaarts lopen dat HAYNES zag, kan hebben bijgedragen tot dat wat GILIJ had vernomen, n.l. dat de voeten van den Wildeman achterwaarts zijn gekeerd. Dat is overigens een eigenschap van den mythischen Woudgeest, die in menig opzicht gelijkt op Pan of Dionysos; de mythisch-visionnaire sfeer en de tastbare wereld worden dikwijls dooreen gehaald ¹⁾.

In 1917 is door den ingenieur Dr. F. DE LOIJS, een paar zeer grote apen, niet alleen gezien, doch het wijfje is zelfs geschoten en gefotografeerd. Het verhaal met de zeer goede foto, is eerst veel later gepubliceerd ²⁾; wij ontleen er het volgende aan:

F. DE LOIJS ging in 1917 als geoloog naar Venezuela en bleef er 3 jaar. De expeditie was geologisch een succes, maar van de 20 deelnemers zijn er slechts 4 levend afgekomen; de anderen zijn aan koortsen bezweken of door de Motilone-Indianen gedood.

Op een tocht bevond DE LOYS zich in een kamp aan een linker zijstroom van de rio Tara (Zuid-West van de lagune van Maracaibo). Hij hoorde gerucht in de bomen, bemerkte dat het geluid niet van boven kwam, gelijk gewoonlijk als het kwatta-apeu betreft, en deed enkele passen vooruit. Plotseling zag hij twee op beren gelijkende schepsels op hem toekomen. Hij en zijn reisgenoten grepen hun geweren. De beide dieren gingen nog steeds voorwaarts en verkeerden in grote woede, schreeuwend en takken afbrekend die ze als wapenen hielden; en ze deden uitwerpselen

¹⁾ Zie over woudgeest en haarmens C. H. DE GOEJE, *Philosophy, initiation and myths of the Indians of Guiana and adjacent countries*, *Archives Internationales d'Ethnographie*, Vol. XLIV, Leiden 1943, en W. F. ROTH, *An inquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians*, *30th Annual Report of the Bureau of American Ethnology* 1908-09, Washington 1915.

²⁾ *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, XXI fasc. I p. 183 vgl.; een bibliografie der naar aanleiding hiervan verschenen wetenschappelijke beschouwingen, vindt men in fasc. II p. 411 vlg. Het werkje van Dr. H. J. T. BIJLMER, *De evolutie van den mens*, Den Haag 1946 (Servire's Encyclopaedie) geeft (fig. 16 tegenover p. 64) een bruikbare copie van die foto.

in hun hand en wierpen die naar de mensen. Het mannetje liet het wijfje voorgaan, en toen dit door een gewerschot werd getroffen, verdween het mannetje. Men plaatste het geschoten dier op een petroleumkist en fotografeerde het.

DE LOYS heeft den schedel bewaard, doch op de zeer gevaarlijke reis is deze verloren gegaan. Wjl de hoogte van deze petroleumkisten bekend is, kan men aan de foto enigszins de maten van het dier aflezen. Dit wijfje van *Améranthropoides loysi* (Montandon), zoals men het dier genoemd heeft, had een lichaamshoogte van 1 m 57. Ter vergelijking: grootste gorillamannetjes tot 2 m en 2.30 m, chimpanse mannetjes tot 1 m. 70, wijfjes tot 1 m. 30, orangoetan grote mannetjes 1 m. 18–1 m. 94, gibbon mannetjes tot 1 m., Amerikaanse kwatta-aap (*Ateles*) met staart tot 1 m. 35, doch de halve lengte komt hier voor rekening van den staart; Amerikaanse *Lagothrix*-aap 0 m. 70 romphoogte. Genoemde Amerikaanse apen behoren echter niet tot de mensapen.

Alles samenvattend mag men het wel als zeker beschouwen dat in het Noordwestelijk deel van Zuid-Amerika werkelijk zeer grote apen leven, of tot zeer kort geleden nog leefden. Of echter de deskundigen die het dier bij de mensapen hebben ingedeeld gelijk hebben, vermag schrijver dezes niet beoordelen. Mocht men ooit een ongewoon groten aap tegenkomen, dan is het wel zeer gewenst het dier terstond te fotograferen of te filmen, en bovendien de lichaamsmaten op te nemen, en vervolgens zo veel mogelijk gedeelten goed geconserveerd medenemen, in elk geval den schedel. En dan zorgen dat het ten spoedigste in handen van een deskundige instelling komt. Voor wetenschappelijk onderzoek zal er wel niet anders opzitten dan om het dier te schieten. Overigens echter spare men deze zeldzame dieren als een kostbaar natuurmonument.